

YENİ DÜNYA EKONOMİK DÜZENİ VE GÜÇ DENGELERİ

Yrd. Doç. Dr. Erol KUTLU*
Yrd. Doç. Dr. Muharrem AFŞAR**

ÖZET

Son 20-25 yılda dünya ekonomisinde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle 1970'lerin sonlarında uygulamaya konulan yeni dünya ekonomik düzeni bazı oluşumları yaratmaktadır. Bu çalışmada hem yeni dünya ekonomik düzeni, hem de yarattığı oluşumlar analiz edilmektedir. Yeni dünya ekonomik düzeni ile başlayan yeniden yapılanma sürecinde açık ekonomi kuralları ön plana çıkarılıp, bu çerçevede malların ve sermayenin serbest dolaşımının önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu ise yeni dünya düzeninin iki temel ögesi olan piyasa ekonomisi ve küreselleşme olguları ile desteklenmektedir. Ancak bu yapılanmaya rağmen bölgeselleşme yönündeki oluşumlarda gözardı edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır.

Belirtilen bu oluşumlar, genelde az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler aleyhine, gelişmiş ekonomiler lehinde uygulama sonuçları doğurduğu gözlenmektedir. Bu gelişmelerin yarattığı, yeniden yapılanma süreci dünya ekonomisinde yeni güç dengeleri oluşturmaktadır. Özellikle Almanya ve Ab, Amerika ve NAFTA, Japonya ve APEC, ASEAN oluşumları hem yeni dünya ekonomik düzeninin, hem yarattığı küreselleşme olgusu söylemleri ile çelişmektedir.

ABSTRACT

There have been significant developments in the world economy during the last 20-25 years. New world economic order which is put into practice especially at the end of seventies, generated new formations. In this study, both this new world economic order

---

* Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

** Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

and these new formations created are analyzed. –During the reconstruction process started with the new world economic order, open economy rules were dominant and also barriers against free capital and goods mobilization had been tried to be removed. This idea is supported by two main factors of the new world order: market economy and globalization. But, despite the reconstruction, efforts towards regionalization became noticeably big.

These formations stated above generated outcomes generally in favor of developed countries but against underdeveloped and developing countries. Reconstruction process created by these developments are changing the balance of powers in the world. Especially, free trade against efforts of the countries like Germany, USA, Japan and the existence of the communities like EC, NAFTA, Apec and ASEAN, are contradictory to the globalization idea.

I. YENİ DÜNYA EKONOMİK DÜZENİ VE GELİŞİM SÜRECİ

Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde ve özellikle de Doğu Bloğu'nun dağılması hararetle yeni bir Dünya Ekonomik Düzeni ve yarattığı oluşumları tartışmaya açtı. Tartışmaların başını da gerek yazılı, gerek görsel medya, akademisyenler, siyasetçiler ve entellektüel çevreler çekmektedir. Hatta halk kitlelerine kadar genişleyen söylemler; dünyanın küçüldüğünü ve büyük bir köy halini aldığını, devlet yapılarının şeffaflaştığını, küçülmesi gerektiğini vurgulamakta ve ulus-devleti geniş bir biçimde sorgulanmaktadır.

Bu gelişmeler ışığında çok kullanılan ve tartışılan kavramlardan birisi küreselleşme ya da globalleşme olurken, bunun yanı sıra küreselleşme karşıtı gibi algılanan bölgeselleşme ya da bloklaşmadır.

Dünya halklarının sürekli karşısına çıkartılan ve empoze edilen bu oluşumların ayrıntılarına inmeden önce bunların birer sonuç olarak ortaya çıktığını, bu sonucu yaratan yeni Dünya Ekonomik Düzeni olarak adlandırılan sürecin öncelikle ortaya konması gerekmektedir. Bu düzen adından da anlaşılacağı üzere, yüzyılımızın sonlarında

ortaya çıkan yeni bir gelişmedir. Geçtiğimiz yüzyıllarda düzeni sağlayan başka güç dengeleri vardı. Bu dengeler bu günkü şartlarda dünya düzenini sağlayacak bir sistemin kurulabilmesi ve bir kaosa gitmemesi için üç şekilde uygulandı. Bunlar geleneksel güç dengesi, nükleer denge ve merkezi koalisyon tarafından yönlendirilen dengedir¹. Dünya, ulusların politik ve ekonomik oluşumları itibarı ile böyle düzenlere ihtiyaç duymaktadır. 1970’lerde geliştirilen belli bir ülkenin üstünlüğüne dayanan “Hegemonyacı İstikrar Kuramı” da, bu amaca yöneliktir².

A) ABD’NİN LİDERLİĞİ

Geleneksel güç dengesi özellikle 19. yüzyılda imparatorlukların sergilediği bir oluşumdur. Burada Sanayi Devrimi ile beraber İngiltere’nin ekonomik liderliğini sergilediği görülmektedir. Ancak bu oluşum, uluslararası ilişkilerde dengeyi sağlayamamıştır. Yaşanan ilk Dünya Savaşı’nın ortaya çıkan ekonomik kriz ve savaşın getirdiği ekonomik ve politik sonuçlar oluşmuştur³. Daha sonraları önce ABD, daha sonra da diğer ülke ekonomilerinde içe dönük ve korumacı politikaların uygulandığı görülmüştür.

ABD’nin 1. Dünya Savaşı’nın ardından barışçıl bir dünya oluşturmak amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti’nin dışında kalması sebebiyle istenilen sonuç elde edilememiş ve sonuçta bir dünya savaşı daha yaşanmıştır. Bunun üzerine ABD tecrit politikalarından vazgeçerek BM’ye öncülük etmiştir. Ayrıca GATT’a dayanan evrensel ticaret yaklaşımı ve Bretton Woods’a dayanan istikrarlı bir parasal sistemine öncülük yaparak lider konumuna geçmiştir. Bu yüzyılda yaşanan iki dünya savaşından sonra Avrupa egemen rolünü kaybetmiş ve bu rol ABD’ye geçmiştir⁴.

---

¹ Erol KUTLU, *Dünya Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları 1998, Eskişehir, s. 145.

² Helden V. MİLNE, “Küreselleşme” *Foreign Policy*, Bilgi Üniv. Yay.Bahar Sayısı, 1998, s.88.

³ Paul KENNEDY, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İş Bankası Yayınları, 1997, s. 329.

⁴ Mustafa ÖZEL, *Küresel Rekabet*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 175.

ABD'nin tutum değişikliğinin en önemli sebebi o dönemde ortaya çıkan ve yeni sosyo-ekonomik düzen alternatifi ortaya koyan Sovyetler Birliği'nin Avrupa için bir çekim alanı oluşturma olasılığıdır. Bu dönemde Doğu Avrupa, Balkanlar ve Asya'nın büyük bir kısmının Sovyet çekim alanına girmesi ile ABD ve SSCB karşı karşıya gelmişlerdir⁵. Bu gelişmeler ışığında iki ülkenin nükleer silahlanmaya gitmesinin oluşturduğu tedirginlik dünyada karşılıklı iki kutubun oluşmasında etkili olmuştur.

Gelişmelere bağlı olarak çevre ülkelerinin de ABD ve SSCB arasındaki rekabete göre şekillenen bu düzene ayak uydurmaları ile gerek merkez, gerek çevre ülkelerinde genel bir gelişmeden, bir kalkınmadan söz edilebilir. 1945'ten başlayarak kapitalizm yeni bir yükselme dönemine girdi. Kapitalizmin ortaya çıkışından beri ilk defa emek-sermaye, ezen-ezilen, çevre-merkez ilişkisi yeni bir görüntü almıştır. Gerçekten de dünyanın hemen her yerinde işçiler, köylüler ve ezilen halklar lehine geçici de olsa bir denge olmuştur⁶.

B) YENİDEN YAPILANMA SÜRECİ

1970'lerin ilk yarısından itibaren tırmanın krizlerle birlikte bu anlayış sona ermiş ve dünya ekonomisi yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu dönemde; ortaya çıkan petrol krizleri verimliliğin ve kârlılığın düşmesine neden olmuş, ABD hegemonyası sabit kur sistemine son vermiş ve yaşanan stagflasyonist ortam gelişmeyi olumsuz etkilemiştir. Bu süreç gelişmiş ekonomilerden çok az gelişmiş ve gelişme yönündeki ekonomilere zarar vermiştir. Bu olumsuzlukların yanında teknolojik devrimin ortaya çıkardığı yeni bir üretim sistemi ve çokuluslu şirketlerin öncülüğünde artan rekabet bu geçiş döneminin olumlu dinamiklerindedir.

Nükleer dengeye dayanan dünya düzeninde ABD ve müttefiklerin her geçen gün üstünlük kazanması doğu bloğunun çözülmesiyle iki kutuplu dünya düzeni yerini yeni dünya düzenine (tek kutuplu) bırakmıştır.

---

⁵KUTLU, s.147.

⁶ Fikret BAŞKAYA, "Sermayenin Küreselleşmesi veya Neoliberalizmin Vahşeti" *Özgür Üniversite Forumu Dergisi*, Sayı 1, 1997, s. 8.

Geçiş sürecinde alınan çeşitli önlemlerle teknolojik devrim, sermayenin serbest dolaşımı, üretim ve ticaret hacmini artırmıştır. Devletin yatırımcılar ve üretim üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda, kapitalizmin ruhunda varolan küreselleşme eğilimi hızlanmıştır.

Bu eğilimi hızlandıran ve yeni dünya ekonomik düzenin doğuşunu yaratan temel neden, ileri sanayi ülkelerinde sermayenin kâr haddinin düşmeye başlamasıdır. Buna bazı ek siyasal-ekonomik olayların batının gücünü sorgulaması da (ABD'nin Vietnam'daki başarısızlığı, 1 ve 2 petrol krizlerinde OPEC'in başarısı, Japonya'nın ve Asya Kaplanlarının sanayi ve ihracat alanındaki devlet destekli başarıları) eklenebilir.

Yeni Dünya ekonomik düzeninde uygulatılan programın temel ögeleri ise serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşmedir. Şimdi bu ögelerden küreselleşmeyi ele alabiliriz.

II. KÜRESELLEŞME

A) KÜRESELLEŞMENİN TANIMI VE İŞLEYİŞ SÜRECİ

Yeni düzende özellikle üzerinde durulan küreselleşmenin kökeni, modern devletin ilk uygulama şekli olan merkantilizm dönemine kadar inmektedir. Burada ulus-devlet destekli ve kapitalizmin doğası gereği ülke sınırlarını aşan rekabetçi bir ticaret anlayışı sözkonusudur. Bu olgu 17. yüzyılda dünyanın gündemine gelmiştir. Devletler dünya ticaretindeki paylarını büyütme için bir taraftan kendi ulusal tüccarları için koruma önlemleri alırken diğer taraftan da dünyayı kolonileştirme hareketini başlatmışlardır⁷. Bu hareketin temsilciliğini 19. yüzyılda İngiltere, 20. yüzyılda ABD yürütmüştür. Günümüzde küreselleşme söylemi en az 19. yüzyıldaki kadar dünyaya hakimdir, hatta önünde sosyalizm gibi bir rakip de yoktur.

Küreselleşme; uluslararasılaşma sürecinin tamamlanıp tüm bölgesel olmayan üretim dokularının, üretim ve tüketimin dünya

---

⁷Gencay ŞAYLAN, *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevleri*, İmge Kitabevi, 1995, s. 24.

ölçeğinde planlandığı, serbest rekabet ve piyasa düzeninin uluslarüstü kuruluşlarca denetlendiği, kuralların uluslarüstü anlayışla çalıştığı bir sistem olarak tanımlanabilir ⁸. Bu tanıma sosyal bir boyut da eklendiğinde; halkların talep ettiği eşit hizmet, demokrasi ve insan hakları konularının da küreselleşmeye başladığı belirtilebilir. Ancak küresel ekonomik faaliyetlerin gelişmesine karşın, dünyanın eşitlik ve insan hakları boyutu içaçıcı gözükmemektedir. Etnik çatışmalar ve Afrika'daki açlık buna verilebilecek örneklerdendir. Üzücü olan da Afrika'daki açlığın bölgedeki alım gücü noksanlığından kaynaklandığının belirtilmesidir.

Küreselleşme ile beraber yaşanan değişim henüz istenilen seviyede olmamakla birlikte, ciddi gelişmelerin olduğu bir gerçektir. Ekonomik ve sosyal nedenler bu gelişmelerin boyutunu daha da hızlandırmaktadır. Çünkü ekonomik birimler dünya kaynaklarından, sermayeden, işgücünden ve teknolojiyen en üst seviyede yararlanmak istemektedirler. Bu alandaki küreselleşme öyle hemen sağlanacak bir olgu olmayıp ciddi atılımlar, kararlar ve aşamalar gerekmektedir. Sıradan, geleneksel anlayışlar bir kenara bırakılmalıdır. Buna göre ülkeler öncelikle altyapılarını geliştirip ulusal sanayileşmelerini tamamlamak zorundadırlar. Böylece güvenli bir şekilde ekonomilerini dünyaya açıp bütünleşebilsinler. Global düşünceye göre bu sürecin sonunda da hizmet birliği sağlanıp, kişisel gelirler maksimuma ulaştığı zaman asıl amaç olan tüm dünyada barış ve refaha ulaşma gerçekleşmiş olur.

B) KÜRESELLEŞMENİN ETKİLERİ

Küreselleşme ve etkileri 1990'lı yıllarda üzerinde önemle durulan bir olgudur. 1980'li yıllarda gelişen liberal uygulamalar ve teknolojik buluşların sonucunda artan ticaret ve rekabet ilişkileri bölgeselleşme hareketlerinin de gelişmesine neden olmuştur. Kuzey Amerika'da NAFTA, Avrupa'daki AB ve Doğu Asya'da ASEAN gibi oluşumlar birbirine yakın ulus-devletlerin ekonomik işbirliğine dayanmaktadır. Bu oluşumların bölge dışına uyguladıkları politikalar küreselleşmenin mantığına aykırı olarak algılanmakla birlikte, ileri

---

⁸ KUTLU, s. 176.

aşamalarda bölgelerarası ilişkiler kuvvetlendikçe globalleşmenin hız kazanacağı açıktır.

Günümüz dünya ekonomisi ABD, Avrupa ve Japonya'nın kıyasıya rekabetlerine sahne olup, bu üç bloğun ekonomileri ticaret akışları aracılığıyla birbirlerine bağlanmış durumdadır⁹. Artık böyle bir durumda gerek devletler, gerekse şirketler dünya ölçeğinde hareket etmek zorunda kalmaktadırlar.

Küreselleşmenin etkileri açısından baktığımızda bu oluşum gelişmiş ülke ekonomilerine olan olumlu etkileri bir yana gelişmekte olan ekonomiler açısından sorunlar yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin yetersiz üretim faktörlerine bağlı olarak yaptıkları ihracat, gelişmiş ülkelerin ithalatlarını sınırlamaları nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerin kendi iç dengeleri açısından işgücünün ülkeler arası serbest dolaşımını engellemeleri, niteliksiz işgücüne sahip gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkilemektedir. Bu anlamda değerlendirildiğinde küreselleşme uygulamaları bir paradoks içermektedir. Öyle ki küreselleşmenin öncüler tarafından uygulanması istenilen liberal politikalar, yine bizzat kendileri tarafından bozulmaktadır.

Küreselleşmenin ilk etkilerinin yanında yaşanan bu süreçte ağırlık kazanan genel sonuçlar aşağıdaki gibi analiz edilebilir.

Buna göre göze çarpan ilk somut olgular, transnasyonallik, teknolojik ve finansal küreselleşmedir. Günümüz küreselleşme hareketi eski çağlardaki formatından hem farklıdır, hem de benzerlikler içermektedir. Bu anlamda liberal politikalar benzerlik göstermekle birlikte, ulus-devlet alanındaki gelişmeler oldukça farklılık arzeder. Dolayısıyla kapitalizmin modern bir uzantısı olan küreselleşme ulus-devletin önemi azalmakta, bu da ekonomik ve vergi politikalarının transnasyonal kontrolü anlamına gelmektedir. Ulus devlet ekonomik anlamda küçülmekte, sanki bir yerel yönetici durumuna indirgenmektedir¹⁰.

---

⁹ MILNE, s.79.

¹⁰ Peter F.DRUCKER, *Kapitalist Ötesi Toplum*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997, s.204.

Ulus-devletin günümüzde çözemediği sorunlar vardır ve bunlar ulusalötesi kurumlara olan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Önceleri bu kurumlardan BM, GATT ulus-devlete pek ters düşmemeye çalışmışlardır. Modern dünyanın ulaşmış olduğu günümüz ekonomileri 70'lerden sonra klasik devlet yapısını kaldıramaz olmuş, korumacı ve devletçi politikalar sonuçsuz kalmıştır. Devlet destekli politikalar ne ekonomik, ne de sosyal açıdan başarıya ulaşamamıştır. Çünkü devlet her alandaki ekonomik faaliyetleri üstlenmiş, harcamaları dev boyutlara ulaşmış, toplayacağı vergilerin sınırına ulaşmış, kısaca mega devlet konumuna gelmiş, fakat verimliliği arttıramamıştır. Bununla birlikte Japonya'yı bu gelişmenin dışında tutabiliriz; çünkü onlar 80'lerden önce özelleştirmeye gitmişlerdir¹¹.

Dünyada gelişen ekonomik faaliyetler, hızla gelişen teknolojilere rağmen çevreyi felakete doğru sürüklemekte ve çözüm için ulus devlet yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan terörizmle mücadelede uluslararası bir dayanışmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca hem terörizmin hem de soğuk savaş dönemindeki silahlanma yarışının oluşturduğu potansiyel tehlikelerin engellenmesi açısından düzenli bir silah kontrolü gerekmektedir. Bütün bu nedenlere bağlı olarak, 1970 lardan sonra çevre, terörizm, silah kontrolü gibi sorunlarla mücadele uluslarüstü kurumlara olan gereksinim artmıştır¹².

Bunlara finansal ve enformasyon alanlarındaki gelişmeleri de ekleyebiliriz: Paranın önemi ve işlevine bağlı olarak dünyadaki ekonomik faaliyetler içerisindeki ağırlığı artmıştır. Bunu 1997'de başlayan etkileri ve hala devam eden finansal krizlerden anlayabiliriz. Önce Asya, sonra Brezilya ve Rusya'da patlak veren ve sonra da tüm dünya piyasalarını etkileyen harekete sebep olan şey kâr realizasyonu sebebiyle belli bir bölgeden bir anda çekilen milyarlarca dolardır¹³. Bu krizlerden de anlaşılacağı gibi artık hiçbir ülkenin ekonomik krizlerde sınırlarını kapatarak kendini koruma şansı yoktur. Buna enformasyonu da ekleyebiliriz; kitle iletişim alanındaki baş döndürücü gelişmeler dünya halklarını, zevklerini ve kültürlerini birbirine yaklaştırmaktadır.

---

¹¹ DRUCKER, s.183.

¹² Erol KUTLU, s.187-188.

¹³ World Development Report, 1999/2000, s.34-37.

Globalleşme sürecine asıl damgasını vuran finansal yeniliklerdir. Yirmi yıl kadar önce sermayenin %10'luk bir kısmı spekülâtif karakterli portföy yatırımları iken, 1999 tarihli UNCTAD raporuna göre son yıllarda bu oran %95'e yükselmiştir¹⁴. Buradan da anlaşıldığı gibi sermaye ortak üretimi arttırıcı olarak kullanılmamakta, portföy yatırımları dediğimiz üretken olmayan alanlara kaymıştır. Böylece artan sayıda bir büyüklükte bir kesim reel anlamda bir katkısı olmadan geçinebilmektedir.

Küreselleşmenin önemli sonuçlarından bir tanesinde gerek finansal gerek sektörler anlamında ulusal piyasaların uluslararası piyasalara göre öneminin giderek azalmasıdır¹⁵. Teknolojinin kullanılmasına bağlı olarak gelişen para-sermaye piyasası araçları ulusal ve uluslararası alanda fon arz edenler ve talep edenler açısından büyük kolaylıklar sağlayan oluşumlardır. Ayrıca dolaysız yatırımlar da özellikler 80'lerden sonra çok uluslu işletmelerle birlikte önemli bir hacme ulaşmıştır¹⁶. Bunun önemli nedenlerinden birisi liberal politikalarla hız kazanan özelleştirme uygulamalarıdır.

III. BÖLGESELLEŞME (BLOKLAŞMA)

Uygulama açısından ilk defa 19. yüzyılda Almanya tarafından geliştirilmiş olan bölgeselleşme aslında kapitalizmin dinamik yapısının bir ürünüdür. Zollverein/Gümrük Birliği olarak 1833'te Alman devletleri arasında geliştirilen bu uygulama ile ülke içindeki gümrük engelleri kaldırılmış ve bir Alman ortak pazarı yaratılarak dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi sistemi kurulmuştur¹⁷.

Bloklaşma hareketi olarak da isimlendirilen bu olgu günümüzde başlıca dört aşama içermektedir. Serbest ticaret bölgesi üye ülkeleri sadece kendi aralarındaki ticaret açısından bağlacıdır ve NAFTA buna verilebilecek bir örnektir. Daha ileri bir aşama olan Gümrük birliği Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki 1996'dan itibaren uygulanan durumu içermektedir. Ortak Pazar aşamasında ise

---

¹⁴BAŞKAYA, s.18.

¹⁵MİLNE, s.83.

¹⁶IMF, World Outlook 1999, s.50-53.

¹⁷Tevfik GÜRAN, *İktisat Tarihi*, Anadolu Üniv. Yay., 1996, s.145.

gümrük birliğine ek olarak işgücü ve sermayenin serbest dolaşımı ile bazı ortak politikaların uygulanması sözkonusudur. Son aşamada ise tam ekonomik birleşme sözkonusudur. Burada önemli olan nokta ekonomi ötesi ortak politikaların izlenmesi ve ortak bir para birimi kullanılmasıdır. AB bu aşamaya kısmen geçmiş olup, 2002’de para biriminin de devreye sokulması ile tamamen birleşmiş olacaktır.

Bölgeselleşme sürecinin her ne kadar dışa dönük ticareti sınırlayıcı etkileri olsa da, uluslarüstü etkileri açısından bakıldığında uygulamanın ulus-devletin aşılması ve küresel ekonomilere doğru bir yönelişin açık işareti olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzdeki Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya’daki gibi bölgesel oluşumlar dünya ekonomisinin dinamiğini meydana getirmektedirler. Bu oluşumlar gerek kendi aralarında, gerek bölgelerarası yaptıkları ticaret itibarı ile dünya ekonomisinde önemli bir paya sahiptirler.

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak üretim süreci yüksek teknolojiler kullanır duruma gelmiş bunun sonucunda üretim hacminin sürekli yükselmesi ve maliyetlerin sürekli düşmesi şeklinde tanımlanan bilgi ekonomisi doğmuştur¹⁸. Hızlı gelişen üretim sürecinde bu yapıyı koruyabilmek için ulusötesi kurumlara ihtiyaç doğmaktadır. Diğer önemli bir etken ise artan milliyetçilik akımlarıdır. Özellikle Yeni Dünya Düzeni ile birlikte hemen her ırkın bağımsızlık ya da özerklik eğilimi artmıştır. Bu eğilimler özellikle SSCB ve Doğu Avrupa’nın liberal ekonomilere geçmesinden sonra daha da hızlanmıştır. Bu süreç ise gelişmiş ülkelerin iştahını kabartmakta ve aralarındaki rekabeti kızıştırmaktadır. Günümüz dünyasında artık bloklararası soğuk savaşlar değil, ekonomik çıkara dayalı soğuk barışlar geçerlidir¹⁹. Görünen odur ki dünyada tek bir ekonomik sistem hakimiyet kurmuş olsa da ticari rekabet hat safhadadır.

Rekabete dayalı bu süreçte azgelişmiş ekonomiler olumsuz etkilenmektedir. NAFTA, AB ve Asya bloku dünyanın 1/4’ünü

---

¹⁸ KUTLU, s.226.

¹⁹ ÖZEL, s.8.

oluşturmakla birlikte toplam üretimin 2/3'ünü, yapılan ticaretin de %50'den fazlasını gerçekleştirmektedir²⁰.

Gelinen noktada şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Küreselleşme ve Bölgeselleşme Yeni Dünya Ekonomik sürecinin en büyük aktörü konumundadırlar. Her ne kadar bu oluşumlar birtakım kısıtlamaları sonucunda söylemleriyle çelişseler de, önceleri GATT, günümüzde WTO (Dünya Ticaret Örgütü)'nün desteği altındadırlar. Belki de bu şekilde yönelim meşrulaştırılırdı ki, bu olguların yaşattığı değişim süreci günümüzde kaçınılmaz olmuştur.

IV. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YENİ OLUŞUMLARIN YANSIMALARI

Yeni Dünya Düzeni ve onun türevleri olan ve özellikle küreselleşme akımlarının başını çektiği sürecin dünya üzerindeki ekonomilere ne gibi yansımaları olduğunu ekonomileri üç kategoriye ayırarak inceleyebiliriz; Burada doğru bir yaklaşımla gelişmiş ekonomileri ayrı olarak ele alırsak, diğer ülkeleri Üçüncü Dünya ülkeleri olarak değerlendirebiliriz. Bunları da ancak o zaman azgelişmiş ve gelişme yönündeki ekonomiler olarak inceleyebiliriz.

A) AZGELİŞMİŞ EKONOMİLER

Özellikle azgelişmiş ve bazı gelişmekte olan ekonomilerin ortak özelliklerinin başında büyük oranda totaliter rejimlere sahip olmaları gelmektedir. Bu ekonomilerin temsil ettiği ülkeler demokrasi ve insan haklarını kendi halklarına sunmak bir yana rejimi halka karşı koruma çabası içerisinde gözükmektedirler. Sosyal barışın sağlanamamış olması bu ekonomilerde ekonomik kalkınmanın şekillenmesine karşı koyan en büyük engellerden birisidir.

Azgelişmiş ekonomiler; Meksika, Arjantin, Brezilya ve Şili gibi Latin Amerika ülkeleri; Hindistan, Çin gibi Asya ülkeleri ve bütün Afrika ülkelerinden oluşmaktadır.

Latin Amerika'daki ekonomilerin hemen hepsi gerçek bir ekonomik kalkınma potansiyeline sahip olmakla birlikte bunu yeterli derecede kullanamamaktadırlar. Bunun sebebi küreselleşme

---

²⁰ MILNE, s.81.

hareketinin kalkınma çabası içerisindeki ülkeleri gözardı etmesi ya da gücün yanlış ellerde bulundurulmasıdır. Her ne kadar Yeni Dünya Ekonomik Düzeni'nin sözkonusu bu ülkelerin aleyhine işlediği iddia edilse de bu ülkelerdeki yansıması hissedilmeye başlanmıştır: Bugün Latin Amerika'da devletin ekonomiye yeni tip katılımının ve ülkenin finansal küreselleşmeye entegrasyonunun örneklerinden birini oluşturmaktadır²¹. Devlet bir taraftan özelleştirmeye gitmekte, küçülmekte, diğer yandan para, sermaye ve işgücü piyasalarına müdahale ederek ön planda yer almaktadır. Liberal politikalara aykırı da olsa Latin Amerika'da devletler ekonomi politikalarını belirleyip uyguladığı gibi finansal küreselleşmenin bir fonksiyonu gibi davranmakta bunun sonucunda zaman zaman toplumsal ayaklanmalarla karşılaşmaktadır. Bu ekonomilerde enflasyon ve büyüme konularında gözle görülür ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle Meksika ve Şili'nin dışa açılma katsayılarındaki gelişme küreselleşmenin etkilerini göstermektedir. Ancak kişi başına Milli gelir artışlarında ve dağılımında ise hala olumlu bir gelişme görülmemektedir²².

Ekonomik açıdan büyük potansiyele sahip başka iki ülke Çin ve Hindistan'dır. Biri sosyalist, diğeri kapitalist düzene sahip bu ülkelerin tarımsal kalkınmayı gerçekleştirebilmiş olmaları onların ekonomik anlamda dünyaya açılmalarına kaynaklık etmiştir. İçerdikleri kapasite onların yoğun bir yabancı sermaye akımıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur²³. Bu olguyu hızlandıran da küreselleşmedir. Ancak şunu belirtmekte fayda vardır. Finansal fonların büyük payı kapital sahibi ülkelere gitmektedir. Az gelişmiş ekonomiler bundan ancak dolaylı olarak faydalanmaktadır.

Afrika ele alındığında (Kuzey Afrika hariç) bir trajedi sözkonusudur. İthal ikameci politikaların terk edilmesiyle ihracata dayalı politikalarının geliştirilmesi sınırlı sayıda da olsa bazı Afrika ülkelerinde olumlu gelişmelere sebep olmuştur. 1960'lı yıllardan

---

²¹ Carlos M. VILAS, "Küreselleşmeye Dair Altı Yanlış Görüş", *Özgür Üniversite Formu Dergisi*, S.1, 1997, s.73.

²² World Development Report 1999/2000, s.230-231.

²³ World Development Report 1999/2000, s.73.

sonra özellikle Fransa'da sermayenin değerlendirilme sürecine bağlı olarak yeniden üretilmesi için emek, hammadde ve pazar olanaklarının en uygun olduğu bölgelere yönelmesi sürecinden Nijerya ve Fildişi önemli ölçüde etkilenen ülkelerdir²⁴. Bu politikaların finansmanı sebebiyle yoğun borçlanmaya giden ülkeler özellikle 1980'lerden sonra borçlarını ödeyemez duruma gelince IMF ile yapısal uyum programları yapmak zorunda kalmışlardır. Bu programlarla beraber yurtiçi hasıla, kişi başına hasıla ve üretim olumsuz etkilenmiştir. Sonuçta yeni dönem Afrika'nın marjinalleşmesine yol açmıştır.

B) GELİŞMEKTE OLAN EKONOMİLER

Gelişmekte olan ekonomiler denince akla ilk gelenler gelişmelerini neredeyse tamamlamış olan Asya Kaplanları'dır. Bunlar Tayvan, Singapur, Güney Kore, Malezya, Endonezya gibi ülkelerdir ve yüksek gelirli gelişmekte olan ekonomiler kategorisine girmektedirler. Bu anlamda Türkiye gibi ülkeler de düşük gelirli kategorisine girilmektedir. Listgil politikalarla önce Almanya'nın sonra da Japonya'nın bir sıçrama yaparak özellikle ekonomik bakımdan dünya liderliğine oynamaları Doğu ve Güneydoğu Asya'daki ekonomiler için bir ilham kaynağı olmuştur²⁵. Bu ekonomiler gelişmiş ekonomilerin hegemonyası içinde gelişmek yerine, teknoloji ağırlıklı yatırımları ithal edip üst seviyede yeniden üretip, ciddi bir gelişme kaydetmişlerdir. İlerleyen yıllarda finansal küreselleşmenin de hızlanmasıyla ciddi bir fon akımına maruz kalan bu ekonomiler son yıllarda ekonomik krizlerle karşılaşmışlardır.

1997 yılında başlayan kriz bu ülkeleri ciddi sorunlarla başbaşa bırakmış, toplanan fonların iyi değerlendirilememesine bağlı olarak oluşan kriz, milyarlarca doların daha güvenli bölgelere akmasına yol açmış, Japonya dahil bu ekonomilerde ciddi daralmalar oluşmuştur. Burada akla gelen ilk soru yeni düzenin bir sonucu olan finansal küreselleşmenin yararlı olup olmadığıdır. Afrika'nın açlıkla karşı karşıya olmasına rağmen Doğu Asya'nın krizi atlama için rahatça milyarlarca dolar yardım alabilmesi buna verilebilecek cevaplar

---

²⁴ Fuat ERCAN, "Kalkınmadan Yapısal Uyuma, Küreselleşmeden Marjinalleşmeye Afrika", *Özgür Üniversite Formu Dergisi*, S.1, 1997, s.101.

²⁵ KUTLU, s.71.

arasındadır. Yine de bu ülkelerin gelişmelerini devam ettirmeleri ve küreselleşmenin teorideki gibi tüm dünya ülkelerinin yararına çalışması beklenmektedir.

C) GELİŞMİŞ EKONOMİLER

Bu ekonomilerin başlıcaları Kuzey Amerika ve Avrupa Birliği ülkeleri ile Japonya'dır. 1980'den beri düşük ve orta gelirli ekonomilerin gelirlerindeki artış %20-%30'larda kalmasına rağmen gelişmiş olarak adlandırılan bu ekonomilerin gelirleri %130 artmıştır²⁶. ABD 70'li yıllarda daha güçlü bir ekonomi iken finans hareketlerinin ağırlık kazanması ile birlikte ve doların aşırı değerlenmesi sebebiyle ciddi dış ticaret açıkları vermiştir. Ancak bu açıklar yine bu dönemin bir nimeti olan hizmet ekonomilerinin yardımıyla kapatabilmiştir. Diğer taraftan küreselleşme hızını yavaşlatsa da bu yönde hizmet eden bölgesel entegrasyonlar güçlü ekonomilerin birleşmesine sahne olarak önemini arttırmaktadır. Japonya ise Asya'nın merkez ülkesi konumundadır. 60'larda imalat sanayii ile başlayan gelişmeleri onları günümüzde dünyanın zengin ekonomilerinden biri haline getirmiştir. Hatta ABD'nin 90'lardaki gerileyişine rağmen büyümüş ve maliyeti artan üretimlerini çevre ülkelere kaydırmış ve bu ülkelerin de gelişmesine hem de oransal olarak kendisinden bugün daha fazla büyümelerine kaynaklık etmiştir.

Yeni Dünya Düzeni'nin ve uzantılarının gelişme yönüne bakıldığında şöyle bir sonuç çıkartılabilir: Küreselleşme her ne kadar ulus-devleti tehdit etse ve bu anlamda sınırların kalktığı iddia edilse de bunun, aslında sadece gelişmiş ülkeler için geçerli olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan enformasyon ve teknolojik gelişmelerin daha geniş bir yelpazede etkili olduğu gözlemlenmektedir. Yine günümüzde liberalleşmenin sürekli bir politika olarak sunulmasına rağmen bu politikalar bizzat sunanlar tarafından çığnenmektedir. Dolayısıyla 1980 sonrası politikalar öyle gelişmiştir ki gelişmiş ekonomiler daha da zenginleşmişler; azgelişmiş ekonomiler zor durumda kalmışlar, birçok bölge de marjinalleşmiştir.

---

²⁶ World Development Report, Muhtelif Yıllar.

V. DÜNYA EKONOMİSİNDE OLUŞAN YENİ GÜÇ DENGELERİ

Dünya ekonomisindeki yeni gelişmelere ve etkilerine değindikten sonra günümüz dünya ekonomisindeki yeni güç dengelerini açıklayabiliriz. Bugün dünya ticaretinde söz sahibi olan üç gücün varlığı bilinmektedir. ABD'nin daha barışçıl bir dünya amacıyla kurguladığı tek kutuplu bir dünya düzeninin soğuk savaş dönemi ile kesintiye uğramasının ardından bu bloklaşmanın 90'larda sona ermesi ve küreselleşme eğiliminin hat safhaya ulaşması aynı döneme rastlamıştır. Ancak burada bir paradoks oluşmuştur: Küreselleşmenin tek kutuplu bir dünyaya hizmet etmesi beklenirken soğuk savaş döneminin ardından artık bir soğuk barış dönemi yaşanmaya başlanması birçok iktisatçının ortak fikridir. Sebebi ise ABD'ye alternatif iki büyük gücün 90'lardaki giderek artan önemine dayanmaktadır. Bunlar bilindiği gibi Batı Pasifik'deki Japonya öncülüğündeki bölge ile, Almanya'nın liderliğindeki AB'dir. Dolayısıyla ABD öncülüğündeki NAFTA, Almanya liderliğindeki AB ve ABD-Japonya öncülüğündeki APEC ve ASEAN blokları günümüzde yoğun bir rekabet içindedirler.

A) ALMANYA VE AB

AB'de ortak bir Merkez Bankası ve para birimi geliştirip, ABD ve Japonya'ya karşı rakip bir güç oluşturmak fikri vardır. Bölgede Almanya'nın lider gibi gözükmesinin iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi Almanya'nın teknoloji ve elektronikteki üstünlüğü ile Avrupa'nın en geniş ekonomisi olması, diğeri ise Doğu Almanya ile birleştikten sonra AB'de en fazla sandalyeye sahip ülke konumuna yükselmesidir. Doğu Almanya ile birleşmeden çıkan diğeri bir önemli sonuç Almanya'nın eski Varşova Paktı üyeleriyle olan tarihi yakınlığı nedeniyle sözkonusu ülkeleri de gelecekte birliğe dahil edileceğidir. Dolayısıyla şu anda 350 milyon insana hitap eden AB'nin gelecekte birliğe dahil etmeyi düşündüğü diğeri 500 milyon Avrupa'nın hem iyi eğitilmiş, hem de yoksul olmaması da çok önem arz etmektedir²⁷. Ancak sözü edilen bu potansiyelin gerçekleşmesi AB'nin iç

---

²⁷ ÖZEL, s.151.

meselerindeki ve dünya gelişmelerindeki farklı görüş ve tutumlarını aşmasına bağlıdır.

B) AMERİKA VE NAFTA

AB'nin yükselen gücü karşısında Amerika NAFTA'ya öncülük yapmış ve bu anlamda bir alternatif sergilemeye çalışmıştır. Ancak Kanada ve Meksika ile yapılan ortaklık daha yürürlük tarihinde ortaya çıkan bazı sorunlar nedeni ile iktisatçılar tarafından sorunlu bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Meksika'da ortaya çıkan Zapatist hareket bir iç olaydır ve silahlı ayaklanmanın başladığı günün Meksika ekonomisini ABD ile bütünleştiren NAFTA'nın yürürlüğe giriş tarihi olması ilginçtir²⁸. Bu ayaklanmanın sebebi ise küreselleşmenin bir parçası olan NAFTA'nın yoksul ile fakir arasındaki uçurumu daha da arttıracığı endişesine dayanıyordu.

ABD açısından değerlendirildiğinde böyle bir ortaklığa ihtiyacının olduğunun söylenmesi mümkündür. Olumsuzluklara rağmen soğuk savaş döneminin sona ermesi mali açıdan ABD'nin işini kolaylaştırmaktadır. ABD'nin asıl sorunu cemaatçi ekonomilere sahip Almanya ve Japonya'nın kendi bireye dayanan ekonomisi ile rekabet etmek durumunda kalmasıdır. ABD'yi tek süpergüç olarak kabul etmek siyasi açıdan geçerli olsa bile ekonomik açıdan mümkün değildir. Çünkü ABD'nin dünyanın dört bir yanındaki çıkarlarını koruyabilmek için çok büyük maliyetlere katlanması mantığını doğru olarak kabul edip, bunun ekonomik alana da yansıtılmasının mümkün olabilmesi için reel yatırımlarını da o derece arttırması gerekmektedir. Amerikan şirketlerinin yatırım ve girişim ruhlarını ve gayretlerini bugün Uzakdoğu ülkeleri göstermektedir. Bunu ABD'nin bu ülkelerle yaptığı ticaretten anlamak mümkündür. ABD'nin Doğu Asya ile ticaretini yaptığı malların tipi ABD'yi daha ileri ülkelerle iş yapan daha az gelişmiş bir ülke konumuna sokmaktadır. Çünkü ABD Pasifik ülkelerine daha çok hammadde ihraç etmekte ve bu ülkelerden çoğunlukla sanayi ürünleri ithal etmektedir²⁹. Sonuç olarak bu bölge

---

²⁸ ŞAYLAN, s.4.

²⁹ KUTLU, s.257.

üç ticari blok içerisinde dış ticaret açığı olan tek bölge görünümündedir.

C) JAPONYA VE UZAK DOĞU

Uzakdoğu'da Avrupa ve Kuzey Amerika'da olduğu gibi ağırlıklı olarak tek bir oluşumun egemenliği yoktur. Bölgedeki ticareti Japonya yönetmekte olup bir de ABD öncülüğünde Pasifik ülkelerinin işbirliğine dayanan APEC vardır³⁰. Bu kuruluş Pasifiğin her bir yerinden Amerika kıtasından, Okyanusya'dan ve Uzakdoğu'dan ülkeler içermektedir. ABD öncülüğünün amacı AB'nin gücünü kırmaktır. Bununla birlikte Batı Pasifiği'nin tartışmasız lideri Japonya'dır. Diğer ülkelerin izlediği anti-Japon politikalara rağmen bu ülke ve kaplanlar daha da entegre olarak güçlerini korumakta ve dış piyasalardaki paylarını giderek arttırmaktadırlar. Her ne kadar 97'deki krizden bu yana bölge güç kaybetmekle birlikte yatırımcılar zorluklara karşı elastikiyeti güçlü olan bölgeye yeni yatırım fırsatlarını beklemektedirler. Bölgeyi asıl cazip yapan nüfusunun verdiği potansiyeldir. Bu potansiyel 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana ülke hasıllarının sürekli katlayarak günümüze gelmesine neden olmuştur³¹. ABD de dahil bu başarıyı sergileyen başka bir ülkenin olduğu söylenemez. Beklentiler 2000'li yıllara girilirken Asya'nın bölge içi hasıllarının Avrupa ve ABD'ninkini geçmesi yönündedir.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı sonrası ABD öncülüğünde düşünülen ittifak sadece Avrupa'da değil, dünya'nın hiçbir yerinde olayların evrimi nedeniyle gerçekleşmemiş, aksine bloklaşma başlamıştır. İki kutupluluğun ve ideolojinin getirdiği kutuplaşma ile devamlı olarak soğuk savaş diye nitelendirdiğimiz bir ortam oluşmuştur.

Soğuk savaş yıllarının iki kutuplu düzeni, dünyaya bir istikrar getirmiştir. Bir çok üçüncü dünya ülkesindeki çatışmaların

---

³⁰ Rıdvan KARLUK, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s.497-510.

³¹ Mustafa ÖZEL, *Değişim ve Kriz*, İz yayıncılık, İstanbul, 1995, s.89.

kötüleşmesine sebep olmuşsa da, global olarak ABD, Avrupa ve Japonya arasındaki ekonomik çatışma Sovyetlerden duyulan ortak endişeden dolayı frenlenmiştir.

1985 yılında Doğu Avrupa'da başlayan sürecin sonucu sosyalizm modeli çökmüştür. Bu çöküş ABD dış politikasını soğuk savaş yıllarından bu tarafa çok köklü şekilde etkilemiştir. Bu ABD için çok daha rahat hareket edebildiği bir ortamı oluşturmuştur. ABD bu durumu değerlendirip, dünyayı yeniden yapılandırma sürecinde ağırlığını ortaya koymuştur.

Yeniden yapılanma ve ortaya çıkardığı temel oluşumlar, az gelişmiş ekonomilere fırsat tanıdığı taktirde olumlu bir süreç yaşanabilir. Ancak bugüne kadarki uygulama sonuçları bu ekonomilerin lehine gelişmemiştir. Gelişmiş ekonomiler daha da güçlenip, ortaya çıkan bütün fırsatları kendileri kullanmaktadırlar. Gelişmelerden ortaya çıkan sonuç, 21. Yüzyılda artık fiili savaşların yerini, soğuk barış diye nitelendirilen finansal karlar, işletmelerin uluslararasılaşması ve kıyasıya bir rekabet ortamı yaratılacaktır.

Teknolojik gelişmelerin finansal küreselleşme ve enflasyon alanlarında getirdiği muazzam gelişmeler ile yeni düzenin son halkası olan bilgi ekonomisi sürecini başlatmış bulunuyor. Bu süreç üretimde uzmanlığa, yönetim becerisine dayalı ve kaliteye dayalı bir sistemi ateşlemiştir.

Bu gelişmelere rağmen, ekonomik bloklaşma hızlanmış, yeni bölgesel güç dengelerini ortaya çıkarmıştır. Almanya öncülüğündeki AB, ABD öncülüğündeki NAFTA ve ABD, Japonya öncülüğündeki APEC gibi bölgesel bloklaşmalar yeni güç dengelerini ortaya çıkarmakla birlikte, buldukları tüm bölge ekonomilerini kapsamaması, bu ekonomileri marjinalleştirmektedir. Eğer bölge tüm ekonomilere açılmazsa, rekabet eşitliğinden bahsetmek hayal olur ve ekonomik fırsatlar belli ekonomiler tarafından paylaşılmaya devam eder. Bu süreç sonunda varlı toplumlarla yoklu toplumlar arasındaki uçurumu büyüteceği için yeni dünya düzeni ve küreselleşme söylemi daha fazla tartışmaya açılır.

KAYNAKLAR

- Carlos M. VILAS, “Küreselleşmeye Dair Altı Yanlış Görüş”, Özgür Üniversite Formu Dergisi, 1997
- Erol KUTLU, Dünya Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları 1998, Eskişehir
- Fuat ERCAN, “Kalkınmadan Yapısal Uyuma, Küreselleşmeden Marjinalleşmeye Afrika”, Özgür Üniversite Formu Dergisi, 1997
- Fikret BAŞKAYA, “Sermayenin Küreselleşmesi veya Neoliberalizmin Vahşeti” Özgür Üniversite Forumu Dergisi, Sayı 1, 1997
- Gencay ŞAYLAN, Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevleri, İmge Kitabevi, 1995
- Helden V. MİLNE, “Küreselleşme” Foreign Policy, Bilgi Ün. Yay. Bahar Sayısı, 1998
- Mustafa ÖZEL, Değişim ve Kriz, İz yayıncılık, İstanbul, 1995
- Mustafa ÖZEL, Küresel Rekabet, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994
- Paul KENNEDY, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, İş Bankası Yayınları, 1997
- Peter F.DRUCKER, Kapitalist Ötesi Toplum, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997
- Rıdvan KARLUK, Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998
- Tevfik GÜRAN İktisat Tarihi, Anadolu Ün. Yay., 1996,
- IMF World Outlook 1999
- World Development Report 1999/2000

